

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 28/12/2025	Znak:
Ref:	Zał:

Dr hab. Maria Starnawska,
Instytut Historii,
Uniwersytet w Siedlcach

Warszawa, 28.12.25.

Recenzja dorobku dr. Antoniego Tadeusza Grabowskiego w postępowaniu o nadanie stopnia
doktora habilitowanego.

1. Sylwetka naukowa Habilitanta.

Dr Antoni Grabowski jest absolwentem Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, w którym w 2009 r. uzyskał tytuł zawodowy magistra na podstawie przygotowanej pod kierunkiem prof. Jacka Banaszkiewicza pracy na temat dziejopisarstwa Liutpranda z Cremony. Już tematyka pracy magisterskiej wyznaczyła przyszłe zainteresowania badawcze Habilitanta zachodnioeuropejską historiografią średniowieczną. Habilitant kontynuował badania naukowe jako uczestnik studiów doktoranckich na Wydziale Historycznym UW w l. 2009-2013. Zwieńczeniem tych studiów była obroniona w 2014 r. dysertacja doktorska poświęcona kształtowaniu mitu dynastii Ludolfingów w kronice Liutpranda z Cremony. Promotorem dysertacji był, podobnie, jak przy magisterium, prof. Jacek Banaszkiewicz, zaś recenzentami prof. Tomasz Jasiński i dr hab. Andrzej Pleszczyński.

W 2016 r. został zatrudniony w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, gdzie pracuje do chwili obecnej w Zakładzie Studiów Średniowiecznych, pełniąc rolę sekretarza tego zakładu. Sprawuje też funkcję pełnomocnika Dyrekcji ds. Ewaluacji. W trakcie pracy w Instytucie opublikował dwie monografie w języku angielskim w zagranicznych wydawnictwach naukowych i szereg artykułów. Kierował jednym projektem naukowym, zaś uczestniczył w kilku innych. Przebywał na kilku zagranicznych wyjazdach naukowych, a także występował na licznych konferencjach. Osiągnięcia te zostaną omówione w dalszej części recenzji. W 2019 r. dr Grabowski otrzymał stypendium dla wybitnych młodych naukowców przyznawane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

2. Osiągnięcie habilitacyjne.

Jako podstawę postępowania habilitacyjnego dr Grabowski wskazał monografię pt. *The Craft of History. Turning History into a Discipline in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Turnhout, Brepols, 2025; 298 s. (Knowledge, Scholarship, and Science in the Middle Ages, 4).

ISBN : 978-2-503-61104-4. Rozprawa ta mieści się w obszarze zainteresowań badawczych dr. Grabowskiego historiografią średniowieczną. Monografia ta jest owocem badań prowadzonych w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki nr 2016/23/D/HS3/03197: „Alberic z Trois-Fontaines i trzynastowieczna cysterska wizja wspólnoty historyczno-kulturowej Europy/Christianitas”. Główną tezę postawioną przez Autora jest twierdzenie, iż w XII i XIII w. dziejopisarstwo nabrało charakteru dyscypliny naukowej. Wedle jego ustaleń autorzy kronik zaczęli dla nakreślenia obrazu przeszłości stosować metody naukowe wzorowane na metodach pracy przyjętych w powstających w tej samej epoce dziełach z dziedziny prawa i teologii, które stanowiły już niewątpliwie dyscypliny naukowe i uniwersyteckie.

Dla udowodnienia swojej tezy Habilitant wybrał cztery dzieła dziejopisarskie: anonimowy tekst *Status imperii Iudaici* napisany w I połowie XII w., a dotyczący historii Żydów aż do czasów cesarza Tytusa i trzy kroniki: cystersa Hélinanda z Froidmont napisaną na początku XIII w., a obejmującą dzieje ludzkości od stworzenia świata do 1204 r., dzieło jego współbrata Alberika de Trois-Fontaines powstałe w II ćwierci XIII w. oraz *Speculum historiale* pióra Wincentego z Beauvais, dzieło z połowy XIII w. Wszystkie kroniki obejmują znaczny okres dziejów ludzkości i znaczny zakres terytorialny. Monografia składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i aneksu. Pierwszy z tych rozdziałów prezentuje dzieła, które zostały poddane analizie oraz zasadniczą problematykę i metodologię badań. W drugim rozdziale Habilitant omówił stosowane przez wymienionych autorów sposoby dokumentowania przez nich źródeł, z których korzystali. Trzeci rozdział poświęcony jest temu, jak autorzy badanych przez Habilitanta dzieł omawiali wykorzystywane przez nich teksty w postaci już to zestawień na początku dzieła lub też jego ciągu. W czwartym rozdziale omówiona została kwestia, jak autorzy analizowanych kronik postrzegali swoją rolę w komponowaniu tekstu zawierającego informacje pozyskane z różnych źródeł. Piąty wreszcie rozdział analizuje sposoby weryfikacji „prawdy historycznej” przez kronikarzy, godzenia sprzeczności, identyfikacji osób czy też ustalania prawidłowej, w ich mniemaniu, chronologii. Aneks dokumentuje bliżej owo oznaczenia autorstwa.

Niewątpliwą zaletą pracy jest wykorzystanie nie tylko drukowanych wydań, ale także licznych rękopisów, których znaczna część była dostępna dzięki digitalizacji. Nie umniejsza to dokonania Habilitanta, który umiejętnie wykorzystał nowoczesne narzędzia badawcze. Ponadto baza źródłowa rozprawy nie ogranicza się do czterech kronik będących podstawą rozważań Autora. Dr Grabowski, od kilkunastu lat badający historiografię średniowieczną, wykorzystał też liczne analogie i konteksty z innych kronik oraz tekstów prawniczych i teologicznych, dając dowód, iż sprawnie porusza się w spuściźnie literackiej wczesnego i dojrzałego średniowiecza.

Rozważania Habilitanta przedstawiają sposób korzystania przez średniowiecznych kronikarzy z informacji zaczerpniętych od autorytetów. Z jednej strony nobilitowało to przesłanie tekstu, a z drugiej sprawiało, że tekst kroniki nabierał charakteru naukowego dowodzenia. Sporo uwagi poświęca Habilitant technice cytowania, wykorzystując do tego rękopisy analizowanych dzieł. Słusznie bowiem przypuszcza, iż w trakcie kopiowania sposób oznaczania wykorzystanych przez kronikarzy źródeł mógł ulegać zmianom. Wskazuje też na analogiczne oznaczanie źródeł czy też ich omawianie w dziełach teologicznych, np. Piotra Lombarda czy Hugona od Św. Wiktora, lub też prawniczych. Bardzo interesujące są rozważania na temat prób godzenia sprzeczności w przywoływanych źródłach, np. identyfikacji osób wymienionych w tekstach, z których korzystali, czy w kwestiach chronologicznych. Zdarzało się, iż kronikarze zestawiali różne opinie, dystansując się od ostatecznego rozstrzygnięcia. Habilitant wskazuje też przykłady zachowywania dystansu przez kronikarzy wobec tekstów będących fikcją literacką. Zarazem wskazuje, iż rozwój „aparatu naukowego” został uproszczony w dziele Wincentego i ostatecznie historia nie znalazła w średniowieczu miejsca na uniwersytetach jako odrębnie wykładana dyscyplina.

Czy postawiona przez Habilitanta teza o przybraniu przez kronikarstwo w XII i XIII w. charakteru naukowego jest uzasadniona? Sam Autor stwierdza zresztą, że nawet, jeśli by jego twierdzenia nie miałyby być przejęte w całej rozciągłości, to jednak w XII i XIII w. zmienił się sposób tworzenia kompilacji historiograficznych (s. 205). Zapewne można byłoby postawić pytanie o trafność wyboru tych konkretnych czterech kronik, które zostały poddane analizie, zwłaszcza, że pierwsza z nich, anonimowa i powstała w bliżej nieokreślonym środowisku, omawia zupełnie inną materię, niż dzieła pozostałe. Jednakże jakiś wybór był konieczny, by przeprowadzić szczegółową analizę. Za włączeniem anonimowego *Status* może przemawiać zauważona przez Habilitanta okoliczność, iż ze względu na oznaczenie odwołań do autorytetu św. Augustyna tekst ten w średniowiecznych katalogach rękopisów bywał przypisywany temu Ojcu Kościoła. Wskazuje to na niezrozumienie charakteru odsyłaczy zastosowanych w tej kronice, które to odsyłacze stały się w XIII w. znacznie częściej używane. Zestawienie pozostałych trzech kronik wydaje się zasadne.

Należy też zwrócić uwagę, iż wszyscy trzej znani z imienia autorzy nie byli związani z uniwersytetami, ale z zakonem cystersów, dwaj jako bracia, Wincenty jako lektor w klasztorze szarych mnichów. Nie ulega wątpliwości, że mimo rozwoju uniwersytetów w XIII w. i odgrywania przez nie coraz większej roli, klasztory nadal pozostawały ważnymi placówkami życia umysłowego. Niemniej jednak fakt, że akurat autorzy analizowanych kronik nie byli związani z uniwersytetami, utrudnia odpowiedź na pytanie o rolę historii w nauczaniu

uniwersyteckim. Może warto byłoby poszukać jakiejś kroniki, której autor miał związki z jakimś środowiskiem akademickim, i przeanalizować, jak funkcjonowały zaobserwowane przez dr. Grabowskiego zasady w jego kronice? Niewątpliwie jednak osiągnięciem dr. Grabowskiego jest postawienie zagadnienia jako problemu, który z pewnością wywoła dyskusję i zainspiruje dalsze badania. Już samo to jest ważnym osiągnięciem pracy. Ponadto z pewnością jego ustalenia dotyczące sposobu dociekania do „prawdy historycznej” przez autorów analizowanych przez niego dzieł będą pomocne przy badaniu warsztatu innych kronikarzy średniowiecznych.

W ramach takiej dyskusji warto też przebadać, na ile opisane przez Habilitanta „naukowe” metody pracy były obecne w kronikarstwie XIII, XIV czy nawet XV w. Czy stały się standardem, czy też stosowali je tylko niektórzy autorzy lub też czy były stosowane wybiórczo? Na ile zatem zaobserwowane przez Habilitanta zasady pracy kronikarzy utrwaliły się w dziejopisarstwie późniejszego średniowiecza. Oczywiście nie można było oczekiwać takiej analizy od Habilitanta, który jasno określił przedmiot swojej rozprawy. Natomiast jego tezy powinny taką dyskusję spowodować.

Reasumując najważniejsze osiągnięcia pracy przedstawionej jako habilitacyjna to odwaga w postawieniu i poddaniu pod dyskusję naukową nowej tezy, bardzo duża znajomość twórczości intelektualnej wczesnego i dojrzałego średniowiecza oraz umiejętne wykorzystanie zdigitalizowanych kopii rękopisów.

3. Pozostałe osiągnięcia naukowe, dydaktyczne i organizacyjne Habilitanta.

Osiągnięcia dr. Grabowskiego nie ograniczają się do omówionej rozprawy. Poza tą monografią Habilitant opublikował też w języku angielskim w wydawnictwie uniwersytetu w Amsterdamie książkę opartą o jego dysertację doktorską, poświęconą mitowi Ludolfingów. Wspólnie z Robertem Kasperskim i Rafałem Rutkowskim zredagował też monografię zbiorową dotyczącą cytatów i zapożyczeń w dziełach średniowiecznych. Po uzyskaniu stopnia doktora opublikował 11 artykułów, 1 przed doktoratem, zaś dwa kolejne zostały przyjęte do druku, w tym kilka w renomowanych czasopismach zagranicznych, jak „Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte” czy „Viator” i 8 rozdziałów w monografiach zbiorowych.

Ich problematyka dotyczy przede wszystkim historiografii średniowiecznej, w tym stanowiących przedmiot jego rozprawy doktorskiej i habilitacyjnej dzieł Liutpranda z Cremony i Alberyka de Trois-Fontaines. Habilitant nie ogranicza jednak swoich zainteresowań do tych autorów, podejmując badania dotyczące twórczości Wincentego Kadłubka, Cezariusza z

Heisterbachu czy Wilhelma z Newburgh. Teksty te poświęcone są nie tylko klasycznej tematyce źródłoznawczej, ale także innym problemom kultury średniowiecznej, których analizę umożliwiają omawiane zabytki historiograficzne, takim, jak seksualność i moralność seksualna, rola kobiet w społeczeństwie, obraz diabła w kulturze średniowiecznej, wierzenia na temat powrotów zmarłych do świata żywych czy też wiedza średniowiecznych autorów europejskich na temat Polski i Europy środkowej. Autor nie stroni też od badań z pogranicza historii politycznej i ideologii politycznej, czego dowodzą artykuły poświęcone postaci króla Konrada I, którego biografię planuje napisać w przyszłości.

Habilitant opublikował też 9 recenzji rozmaitych publikacji naukowych (monografii czy wydań źródeł) w „Studiach Źródłoznawczych”, „Kwartalniku Historycznym”, „Acta Poloniae Historica” czy „Hiperborea”. Uprawianie tego rodzaju twórczości naukowej, niestety nienagradzanej punktami ministerialnymi, zasługuje na uznanie. Podkreślić trzeba, że recenzje te nie mają charakteru „grzecznościowego” czy sprawozdawczego, ale zawierają poważne, udokumentowane polemiki i dyskusje.

Na uwagę zasługuje duża aktywność międzynarodowa Habilitanta. Już po uzyskaniu stopnia doktora wziął czynny udział w 20 konferencjach zagranicznych, w tym kilkakrotnie w Międzynarodowym Kongresie Mediewistycznym w Leeds, ale także w innych miastach (Paryż, Bonn, Nancy, Cambridge, Aberystwyth, York, Marburg, Haga). W 2016 r. korzystał z Gangolf Schrimpf Visiting Fellowship przyznanego przez Institut Bibliotheca Fuldensis. Umożliwiło mu to dwumiesięczny pobyt w Fuldzie i zebranie materiałów dotyczących postaci Konrada I, w tym jego obrazu w kronikarstwie średniowiecznym, a także sposobu upamiętnienia osoby władcy w przestrzeni sakralnej. Wyniki tych badań Habilitant opublikował w postaci artykułu w „Archiv für mittelhochdeutsche Kirchengeschichte”. W trakcie pracy nad kroniką Albryka z Trois-Fontaines Habilitant nawiązał współpracę z Björnem Weilerem z Aberystwyth University w Walii. Umożliwiło mu to wielokrotny udział w konferencjach naukowych organizowanych przez ten uniwersytet i prezentowanie tam swoich badań. Kontakty te zaowocowały także współudziałem Habilitanta w organizacji sekcji pt. *Concepts and Foundations in the Practice of History I–III* podczas Międzynarodowego Kongresu Mediewistycznego w Leeds w 2023 r. Dr Grabowski współorganizował także sekcję *The Borders of Climates* podczas Kongresu w Leeds w 2021 r. Ponadto Habilitant wyjeżdżał w celach naukowych do Instytutu Historycznego Czeskiej Akademii Nauk i do Magyar Tudományok Akadémia w Budapeszcie. Jest członkiem Medieval Chronicle Society.

Dr Grabowski jest aktywny naukowo także na gruncie krajowym. Współorganizował sekcję pt. *Adaptacja historii* na VI Kongresie Mediewistów Polskich we Wrocławiu w 2018 r.,

konferencję pt. *Zapożyczenie, cytat, reinterpretacja* w Instytucie Historii PAN w 2018 r. i konferencję pt. *Tradycje o wojowniku w kulturze historycznej średniowiecza* w IH PAN w 2016 r. Prezentował swoje badania na konferencjach naukowych w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Poznaniu i Toruniu.

Habilitant ma duże doświadczenie w realizacji projektów naukowych. W l. 2017-2021 kierował indywidualnym grantem nr 2016/23/D/HS3/03197 Narodowego Centrum Nauki „Sonata” pt. „Alberyk z Trois-Fontaines i trzynastowieczna cysterska wizja wspólnoty historyczno-kulturowej Europy/Christianitas”. W l. 2014-2018 r. uczestniczył w grantie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nr 11H 13 0222 82 pt. „Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski”, którego kierownikiem był prof. Jacek Banaszkiewicz. Obecnie dr Grabowski jest uczestnikiem grantu NPRH nr NPRH/F/SP/0017/2024/13, zaplanowanego na lata 2024-2029, pt. „Państwo i wspólnota narodowa w „Kronice polskiej” Wincentego Kadłubka. Wizja i recepcje”, a kierowanego przed prof. Zbigniewa Dalewskiego.

Dr Grabowski ma też doświadczenie dydaktyczne. Jeszcze przed doktoratem współprowadził w 2013 r. Instytucie Historycznym UW wraz dr Martą Tycner trzydziestogodzinny kurs wprowadzający do studiowania średniowiecza pt. „Średniowiecze wojowników, kobiet i świętych. Wprowadzenie do epoki”. W r. akademickim 2023-2024 i 2024-2025 prowadził zajęcia dotyczące zasad ewaluacji jednostek akademickich dla słuchaczy Szkoły Doktorskiej Anthropos, prowadzonej przez konsorcjum Instytutów Polskiej Akademii Nauk. Ponadto Habilitant zajmował się też popularyzacją historii, prowadząc wykłady dla nauczycieli historii dotyczące najnowszych badań na temat wyobrażeń o początkach państw i narodów, w tym państwa polskiego.

Habilitant ma też doświadczenie organizacyjne jako pełnomocnik Dyrekcji Instytutu Historii PAN do spraw ewaluacji oraz sekretarz Zakładu Studiów Średniowiecznych IH PAN.

Uważam zatem, że przedstawiona przez Habilitanta jako podstawowe osiągnięcie naukowe monografia stanowi istotny wkład w rozwój nauki historycznej i wraz z pozostałymi jego dokonaniem naukowymi, dydaktycznymi, popularyzatorskimi i organizacyjnymi spełniają wymagania stawianego osobom ubiegającym się o stopień doktora habilitowanego w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 r. poz. 478). Dlatego też wnoszę o dopuszczenie dr. Antoniego Tadeusza Grabowskiego do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Dr hab. Maria Starnawska, prof. Uniwersytetu w Siedlcach